

Fredi Tomps

Eesti arhitektuuri- mälestiste kaitsest ja kasutamismõima- lustest.

EHITUS JA ARHITEKTUUR
1985 NR 1/2 lk 2-10

/- - -/

Kõige ulatuslikum moodus arhitektuurimälestiste hooldustöös on restaureerimine. See on mälestiste osaliselt hävinud konstruktsiooniosade taastamine. Restaureerimine peab tuginema mälestise põhjalikule uurimisele nii looduses kui arhiivis. Mälestise restaureerimist võivad õigustada ainult konkreetseid ja väga objektiivsed andmed. Selle kohta valitseb üldtuntud ütlus, et teaduslik restaureerimine lõpeb seal, kus algab fantaasia.

Arhitektuurimälestiste õnnestunud restaureerimisi võib loetleda õige rohkesti. Selle paremiku kuuluvad valmimise järjekorras kindlasti Kiek in de Kōk'i kaitsetorn Tallinnas, mis kohandati Tallinna Linnamuuseumi filiaaliks (vastutav autor arh. R. Zobel, ruumikujundus arh. A. Buldas, kunstiteadlane V. Raam); Tartu Riikliku Ülikooli aula, mis tulekahjus hävimise järel uuesti restaureeriti (vastutav autor K. Aluve, mööbel arh. L. Pärtelpoeg, valgustid kunstnik E. Tamm, kunstiteadlased H. Sirel ja H. Üprus); Tallinna raekoda, mis kohandati pidulike sündmuste tähistamise kohaks ja

osaliselt muuseumiks (vastutav autor arh. T. Böckler, ruumikujundus arh. L. Pärtelpoeg, kunstiteadlane H. Üprus); Viitna kõrtsihoone, mis kohandati kõrts-restorani vastavalt tänapäeva sanitaar-nõuetele (vastutav autor arh. T. Veisserik, ruumikujundus arh. A. Buldas); Aida t. ait Tallinnas, mis kohandati tarbekunstimuuseumiks (vastutav autor arh. A. Buldas, ekspositsiooni kujundus arh. M. Summatavet).

Puitarhitektuuri restaureerimistest on enam õnnestunud Eesti Riiklikus Vabaõhumuuseumis ja Saaremaal Mihkli talumuuseumis tehtud tööd.

Seda loetelu võiks veelgi jätkata, kuid piisab nendest näidetest, et selgitada oskusliku restaureerimise tulemusi. Ka mainitud töödes võib mõnede lahenduspõhimõtete üle vaielda, kuid alati võimalikud pisieksimused ei muuda saavutatut koguväärtust. Nende tööde juures paistab kohe esimesena silma kõige olulisem: kavandajate ja realiseerijate ühine eesmärk säilitada arhitektuurimälestis tema algse ehtsuses.

Mälestiste restaureerimisel ja kohandamisel mingile kaasaja otsarbele on võimatu vältida teatud uusi ehituslikke täiendusi (elekter, veevarustus, kanalisatsioon, küte, ventilatsioon, tuleohutus- ja sanitaarseadmed). Autori oskus neid paratamatusi mälestise juures märkamatuks jätta määrab oluliselt töö tulemuse. Uue juurdepandu esiletoomine kontrastsuse printsiibil on üldreeglina restaureerimise juures välistatud ja võib ainult kahjustada ajaloolise terviku säilitamist.

On esinenud ka juhte, kus tellija — mälestise valdaja nõudmised ja administratiivne jõud on jäänud peale restaureerimise põhiprintsiipidele. Olulised muudatused mälestise algse plaanilahenduses, faassaadiarhitektuuris ja viimistlusmaterjalides ainult vähendavad mälestise arhitektuuriajaloolist väärtust.

Selles osas on kujukaks näiteks Muhu kiriku juures asuva pastoraadi sobitamine kohaliku kooli otstarbele ja uue õppekorpuse juurdeehitamine, kus tellija ja ehitaja omavoli tekitasid mälestisele olulist kahju.

Arhitektuurimälestise restaureerimisega kaasneb enamasti ka selle vähem või ulatuslikum rekonstrueerimine. Sisuliselt on see mälestise täielikult

hävinud osade taastuletamine objekti uurimisandmete või isegi analoogia põhjal. Sageli on üsna raske panna eraldavat piiri restaureerimise ja rekonstrueerimise vahele. Restaureerimine tugineb väga konkreetsele alusmaterjalile, rekonstrueerimise lähteks on teaduslikult põhjendatud oletus. Rekonstrueerimine etendab olulist osa arhitektuurimälestiste hooldustöös. Autorile on aga rekonstruktsiooniga seatud ülesanne äärmiselt keerukas ja vastutusrikas. Mälestise osaline või täielik rekonstrueerimine eeldab mitte ainult konkreetse objekti väga põhjalikku tundmist, vaid ka põhjalikke teadmisi vastava ehitusliigi või arhitektuurstiili kohta. Arhitektuurimälestise täieliku või osalise rekonstrueerimise iseloomulikumateks näideteks meil on:

1) kaitsekäigud Tallinna linnamüüri Nunnavärava juures (arh. R. Zobel, kunstiteadlane V. Raam), Neitsitorni juures (arh. T. Talvik ja K. Lüüs, kunstiteadlane V. Raam);

2) Niguliste kiriku tornikiiver (arh. T. Böckler, ins. V. Buldas, kunstiteadlane H. Üprus);

3) Kiiu tornlinnuse ülemine korrus ja hurdaž (arh. E. Sedman, kunstiteadlane V. Raam);

4) Kuressaare linnuse suurtükitor (arh. K. Aluve, kunstiteadlane M. Hermat);

5) Palmse mõisa kõrvalhooned ja pargiehitised (arh. A. Kann, kunstiteadlane M. Männisal);

6) Lahemaa rahvusparki Altja rannaküla paadi- ja võrgukuurid (arh. F. Tomps).

Ajalooline rekonstruktsioon etendab erilist osa ajalooliste arhitektuuriansamblike taastamisel. Rekonstruktsiooni põhieesmärgiks on luua terviklik ettekujutus üksikust ajaloolisest ehitisest või ehitiste kompleksist — ansamblist.

Rekonstrueeritud on terveid suuri ajaloolisi linnaosi, nagu Varssavi ja Gdanski vanalinnad Poolas, Sarajevo käsitöölise ja kaupmeeste vanalinna kvartalid Jugoslaavias, kolonistide kunagine pealinn Williamsburg USA-s jne. Kõikide nende ja veel paljude teistegi loomisel on olnud ühesugune eesmärk — anda külastajale-vaatajale maksimaalselt terviklik ajaloolise arhitektuuri miljö; seda sageli mitte ainult arhitektuuri osas, vaid ka haljastuse, ruumisüstuse, etnograafilise tarbevara ja hoonetes elanud ning töötanud inimeste riietuse osas.